

Initiativärende mot Polismyndigheten i Västmanlands län med anledning av kroppsvisitationer enligt 19 § andra stycket polislagen

Initiativet

I samband med en inspektion vid Polismyndigheten i Västmanlands län i februari 2006 granskades bl.a. protokoll över kroppsvisitationer enligt 19 § andra stycket polislagen (1984:387). I det protokoll som fördes vid inspektionen noterades i denna del bl.a. följande.

3.8 Dnr saknas: Enligt protokollet företogs en kroppsvisitation enligt 19 § andra stycket polislagen den 4 februari 2005 kl. 14.00. En yngling född 1987 befann sig utanför Punkts entré 3 på Stora gatan i Västerås. I protokollet var antecknat att ynglingen ”bar på en ryggsäck som var fullklottrad med text från en spritpenna”. Vid kroppsvisitationen påträffades en mindre tuschpenna i ryggsäcken. Tuschpennan togs i beslag.

3.9 Dnr saknas: Enligt protokollet företogs en kroppsvisitation enligt 19 § andra stycket polislagen den 4 februari 2005 kl. 14.10. En yngling född 1991 befann sig tillsammans med en jämnårig kamrat i centrum. I protokollet var antecknat att de ”var klädda i HipHop kläder och gick runt i Punkt utan att se ut att ha något ärende. De observerades även under gårdagen i Prisma med ett liknande beteende”. Vid kroppsvisitationen av ynglingen påträffades inte några pennor/burkar som kunde användas som hjälpmedel vid klotter.

3.10 Dnr saknas: Enligt protokollet företogs en kroppsvisitation enligt 19 § andra stycket polislagen den 2 februari 2005 kl. 16.40. En yngling född 1991 befann sig tillsammans med vänner i en miljö där man haft stora bekymmer med klotter den senaste tiden. Han kunde därför misstänkas för att bära på sig föremål som var ägnade att användas vid klotter. Vid kroppsvisitationen påträffades en tuschpenna.

3.11 Dnr saknas: Enligt protokollet företogs en kroppsvisitation enligt 19 § andra stycket polislagen den 2 februari 2005 kl. 16.40. En yngling född 1989 befann sig tillsammans med vänner i en miljö där man haft stora bekymmer med klotter den senaste tiden. Han kunde därför misstänkas för att bära på sig föremål som var ägnade att användas vid klotter. Vid kroppsvisitationen påträffades en fällkniv som togs i beslag.

3.12 Dnr saknas: Enligt protokollet företogs en kroppsvisitation enligt 19 § andra stycket polislagen den 2 februari 2005 kl. 16.40. En yngling född 1991 befann sig tillsammans med vänner i en miljö där man haft stora bekymmer med klotter den senaste tiden. Han kunde därför misstänkas för att bära på sig föremål som var ägnade att användas vid klotter. Vid kroppsvisitationen påträffades en Softair pistol.

3.13 Dnr saknas: Enligt protokollet företogs en kroppsvisitation enligt 19 § andra stycket polislagen den 4 februari 2005 kl. 14.10. En yngling född 1988 befann sig

tillsammans med vänner i en miljö där man haft stora bekymmer med klotter den senaste tiden. Han kunde därför misstänkas för att bära på sig föremål som var ägnade att användas vid klotter. Vid kroppsvisitationen påträffades inga sprayburkar eller spritpennor.

Jag beslutade att ta upp polismyndighetens handlande i dessa fall till utredning i ett särskilt ärende.

Utredning

Ärendet remitterades till polismyndigheten för upplysningar och yttrande över de aktuella ingripandena.

Polismyndigheten (länspolismästaren AA) kom in med ett remissvar jämte yttrande från inspektören BB.

BB uppgav följande.

Undertecknad arbetar i yttre tjänst på ungdomsroteln i Västerås. I januari och februari månad 2005 uppmärksammade vår rotel att antalet anmälda klotterbrott hastigt steg i anslutning till några gallerior i centrala Västerås. Gallerierna har adress Stora gatan och Kopparbergsvägen. Vi tog kontakt med två av de väktare som arbetar i och runt dessa gallerior för att få till ett samarbete. Väktarna heter CC och DD. Väktarna kunde precis som vi konstatera att klotterbrotten hade ökat och att det upptäcktes nya ”tags” eller signaturer i trapphus och parkeringsgarage så gott som dagligen. Väktarna försökte hålla trapphusen rena från klotter och därför sanerades klotret dagligen av en firma. Väktarna såg också genom sina rundor i trapphusen att klotret kom till på eftermiddagar mot tidig kväll. Under denna tid på eftermiddagarna sökte sig samtidigt många lediga ungdomar till dessa platser för att umgås med varandra. Man kunde därför anta att några av dessa ungdomar var de som klottrade i trapphusen. Mot bakgrund av detta bestämde sig ungdomsroteln för att göra en insats mot problemet. Vi bedrev både civil fast spaning från strategiska platser samt fotpatrullerade civilt under eftermiddagarna i samarbete med väktarna. Vi ingrep mot de som var kända i klottersammanhang, deras bekanta och de som hade en sådan klädsel att vi kunde anta att de hade ett intresse för klotter.

Punkt 3:8, Ingripande med stöd av PL 19 §, 2 st. mot EE, född 1987. EE observerades på Stora gatan utanför gallerian Punkt. I anslutning till gallerian Punkt hade vi genom anmälningssystemet ett stort antal anmälda klotterbrott. Dessa inträffade på eftermiddagar/tidig kväll. EE befann sig utanför trapphusen vid Punkt och bar en ryggsäck som var helt nerklottrad med text. Av den anledningen genomfördes en PL 19 § visitation av civilklädda poliser i trapphuset. I ryggsäcken anträffades en spritpenna som togs i beslag.

Punkt 3:9, Ingripande med stöd av PL 19 §, 2 st. mot FF, född 1991. FF befann sig även han i Punkts galleria där vi hade ett stort antal dokumenterade klotterbrott. FF var tillsammans med en jämnårig kamrat och båda var klädda i Hip Hop kläder. FF och kamraten gick planlöst omkring i gallerian Punkt och de kunde antas vara intresserade av att klottra dels på grund av klädsel men även deras beteende samt att de befann sig på en plats där klotter var väldokumenterat. I samband med visitationen som utfördes av civilklädda poliser på en avskild plats i Punkt, anträffades dock inga klotterhjälpmedel.

Punkt 3:10, 3:11, 3:12 och 3:13 Ingripande med stöd av PL 19 §, 2 st. mot GG, HH, JJ och KK på Stora gatan i Västerås klockan 16.40 den 2 februari 2005. Dessa fyra pojkar var tillsammans i Västerås centrum aktuell dag. HH var för polisen välbekant i klottersammanhang och hans kamrater kunde misstänkas dela detta intresse. Pojkarna befann sig på en sådan plats, Stora gatan, där klotter anmäls flitigt den senaste tiden samt vid den tidpunkt då vi visste att klotret uppstod. Vi bestämde oss därför för att genomföra en PL 19 § 45visitation på samtliga fyra ungdomar. Detta utfördes av civilklädda poliser på en undanskymd plats vid Stora gatan. Vid

visitationen anträffades en spritpenna, en soft air gun, samt en fällkniv. En av ungdomarna hade inget föremål som togs i beslag.

Polismyndigheten anförde i huvudsak följande.

Polismyndighetens bedömning

Av inspektören BB:s promemoria framgår det att polismännen genomfört en probleminventering avseende tid, plats samt personer som kunde tänkas begå skadegörelse. Mot bakgrund härav konstaterar polismyndigheten att kroppsvisitationerna enligt 19 § andra stycket polislagen har skett i fall där det har funnits särskild anledning att anta att den person som kroppsvisiterats haft ett sådant föremål som kunde komma att användas för skadegörelse och att det med hänsyn till omständigheterna kunde antas förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. Mot bakgrund härav finner polismyndigheten att kroppsvisitationerna haft lagligt stöd.

Avslutande synpunkter

Mot bakgrund av vad som framkommit av JO:s inspektion kommer polismyndigheten att poängtera vikten av att erforderlig dokumentation sker vid tvångsmedelsanvändning. Härvid kommer polismyndigheten bl.a. att utveckla den s.k. egenkontrollen främst avseende kvaliteten i arbetet.

Rättslig reglering

Av 19 § andra stycket andra punkten polislagen framgår att en polisman får kroppsvisitera i den utsträckning det behövs för att söka efter föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom, om det finns särskild anledning anta att den som avses med åtgärden bär ett sådant föremål med sig och det med hänsyn till omständigheterna kan antas att ett sådant föremål kan förklaras förverkat enligt 36 kap. 3 § brottsbalken. Med kroppsvisitation avses en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig (28 kap. 11 § tredje stycket rättegångsbalken). I förarbetena till den nämnda bestämmelsen i polislagen uttalas bl.a. följande (prop. 2002/03:138 s. 17 ff.).

Av integritetsskäl bör det för dessa fall uppställas krav på att det på konkreta grunder skall finnas anledning anta att den som avses med åtgärden bär med sig exempelvis klotterutrustning. Någon rutinmässig kontroll, liknande den som kan göras avseende vapen och andra farliga föremål till förebyggande av våldsbrott, bör således inte få förekomma i dessa fall. – – – Att begränsa möjligheten till kroppsvisitation till fall där en polisman faktiskt sett föremålet i fråga skulle enligt regeringens bedömning leda till att bestämmelsens tillämpningsområde blev alltför begränsat. Det är dock av integritetshänsyn nödvändigt att begränsa visitationsmöjligheten så långt möjligt i detta avseende. En utgångspunkt kan därför givetvis vara att visitation kan ske när en polisman faktiskt ser att en person bär med sig föremål som kan användas som hjälpmedel vid klotter eller annat skadegörelsebrott. Det är vidare rimligt att visitation kan göras när polisen kan se att någon bär föremål i kläderna som gemene man normalt inte bär där och det samtidigt kan antas att föremålen är av det nämnda slaget. Det bör dessutom kunna komma i fråga att visitera en person som bär väska eller liknande under omständigheter och i ett sammanhang där det starkt kan misstänkas att skadegörelsebrott kan komma att begås. I det sistnämnda fallet bör normalt större försiktighet vara påkallad vid prövningen av om kroppsvisitation skall ske än i de förra situationerna. Regeringen har uppfattat att det finns farhågor att en bestämmelse om kroppsvisitation skulle kunna komma att tillämpas så att den ger en utbredd rätt för polisen att kroppsvisitera ungdomar som vistas i kollektivtrafiksystemet, gäng som samlas i ett centrumområde, narkomaner, berusade personer eller personer klädda på ett sär

skilt sätt. Farhågor har också uttryckts att bestämmelsen skulle kunna komma att tillämpas urskillningslöst i relativt vanliga situationer som vid demonstrationer eller då en person kommer ut ur en affär som säljer sprayburkar. Detta är naturligtvis inte fallet. Enbart det förhållandet att en eller flera personer samlas eller vistas i ett område där skadegörelse kan förekomma, bär viss klädsel eller kommer ut ur en affär som säljer sprayburkar kan aldrig i sig utgöra grund för kroppsvisitation.

I författningskommentaren sägs vidare att bedömningen av om det finns tillräcklig grund för att ingripa skall ske med utgångspunkt från samtliga omständigheter i det enskilda fallet och skall grunda sig på den kunskap och erfarenhet som polisen har om personer som tidigare gjort sig skyldiga till t.ex. klotter och i vilken miljö sådan brottslighet normalt begås (prop. 2002/03:138 s. 31 ff.).

Förverkande enligt 36 kap. 3 § brottsbalken får bl.a. beslutas i fråga om föremål som är ägnade att användas som hjälpmedel vid brott som innefattar skada på egendom och att det påträffats under omständigheter som gav uppenbar anledning att befara att det skulle komma till sådan användning (tredje punkten).

Enligt 27 § polislagen skall protokoll föras bl.a. vid omhändertagande av föremål. Av ett sådant protokoll skall det framgå vem som har fattat beslutet om ingripandet, grunden för beslutet och tidpunkten när det har fattats, vem eller vilka som har deltagit i ingripandet samt vad som i övrigt har förekommit vid detta. Ansvaret för att ett protokoll upprättas vilar i fråga om uppgifterna om beslutet på beslutsfattaren och i övrigt på den som är att anse som förman vid ingripandet. I Rikspolisstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation enligt 27 och 28 §§ polislagen (FAP 100-2) ges som ett allmänt råd att kroppsvisitation enligt 19 § andra stycket polislagen bör dokumenteras.

Bedömning

Jag vill inledningsvis framhålla att innehållet i de aktuella protokollsanteckningarna är sådant att det framstår som om polisen kroppsvisiterade personerna enbart på grund av deras klädsel eller att de vistades i ett område där skadegörelse var vanligt förekommande. Som framgått är dock inte det förhållandet att en eller flera personer samlas eller vistas i ett område där skadegörelse kan förekomma eller bär viss klädsel tillräcklig grund för att kroppsvisitera en person.

Utredningen av ärendet ger emellertid vid handen att kroppsvisiteringarna även i viss mån grundade sig på andra omständigheter än de som de facto framgår av protokollen, t.ex. har BB lämnat en redogörelse för bakgrunden till de aktuella ingripandena. Vidare framgår av polismyndighetens remissvar att en av pojkarna i gruppen om fyra var välbekant för polisen i klottersammanhang (se punkterna 3.10-3.13). Som framgått är detta en omständighet som kan motivera ett ingripande från polisens sida. De omständigheter som nu kommit fram om grunden för kroppsvisiteringarna i dessa fall, punkterna 3.10-3.13, medför att jag inte längre finner skäl att ifrågasätta ingripandena. Däremot kan jag konstatera att dokumentationen varit bristfällig.

När det gäller de övriga två fallen av kroppsvisitation (punkt 3.8 och 3.9) framgår av utredningen att skälen till dessa var i det ena fallet att ynglingen i fråga vistades

i ett område där skadegörelse förekom och bar en nedklottrad ryggsäck (3.8) och i det andra att pojken i fråga vistades i ett område där skadegörelse förekom, bar viss klädsel och betedde sig på visst sätt (3.9).

Frågan är då om dessa omständigheter sedda i ljuset av den bakgrund som BB lämnat om ungdomsrotelns arbete mot klotter var tillräckliga för ett ingripande.

Som redogjorts för ovan konstateras i förarbetena till 19 § andra stycket andra punkten polislagen å ena sidan att det av integritetshänsyn är nödvändigt att begränsa visitationsmöjligheten så långt möjligt och att enbart det förhållandet att någon vistas i ett område där skadegörelse kan förekomma, bär viss klädsel eller kommer ut ur en affär som säljer sprayburkar aldrig i sig kan utgöra grund för kroppsvisitation. Det får alltså inte förekomma någon rutinmässig kontroll. Å andra sidan uttalas att det bör kunna komma i fråga att visitera en person som bär en väska eller liknande under omständigheter och i ett sammanhang där det starkt kan misstänkas att skadegörelsebrott kan komma att begås.

Jag inser självfallet att dessa uttalanden gör att det blir en högst grannliga uppgift för polisen att avgöra huruvida det föreligger grund för kroppsvisitation i det enskilda fallet eller inte. En sådan bedömning riskerar också att innefatta ett betydande inslag av godtycke. Det är därför av största vikt att polisen noga vinnlägger sig om att det finns tillräcklig grund för ett ingripande och har i åtanke att regeln är en begränsning av de grundläggande fri- och rättigheterna varför den skall tolkas restriktivt.

Mot bakgrund av vad som kommit fram i utredningen om grunderna för kroppsvisitationerna i fallen 3.8 och 3.9 saknades det, enligt min bedömning, tillräckliga skäl för dessa ingripanden. Det finns anledning att här framhålla att det beteende som noterades i fallet 3.9 var att pojken till synes planlöst gick omkring. Eftersom pojken vistades i en galleria synes ett sådant beteende inte vara så ovanligt eller uppseendeväckande att det skulle kunna utgöra skäl för en kroppsvisitation.

Utredningen ger också vid handen att dokumentationen av polisens ingripanden inte var tillfyllest. Jag vill därför erinra om vikten av att de omständigheter som föranlett en kroppsvisitation dokumenteras på ett fullständigt och korrekt sätt. Det kan självfallet inte godtas att polismän av t.ex. glömska eller slarv underlåter att dokumentera sådana omständigheter. Jag utgår från att polismyndigheten vidtar åtgärder för att åstadkomma en bättre ordning i detta avseende.

Ärendet avslutas med den kritik som ligger i vad jag ovan har anfört.